

ERZURUMLU BİR ŞAİR: ŞEYH ZİYÂEDDİN TAŞKESENÎ VE KLASİK
TARZDAKİ ŞİİRLERİ
A POET FROM ERZURUM: ŞEYH ZİYÂEDDİN TAŞKESENÎ AND HIS
CLASSICAL STYLE POETRY

LOKMAN TAŞKESENLİOĞLU

Dr. Öğretim Üyesi, Çiresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Asst. Prof. Dr., Çiresun University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education

lokmantaskesenlioglu@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-1652-2538>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-65, Mayıs - May 2019 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-Received Date : 08.01.2019

Kabul Tarihi-Accepted Date : 02.04.2019

Sayfa-Pages : 57-75

 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4103>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate

ERZURUMLU BİR ŞAİR: ŞEYH ZİYÂEDDİN TAŞKESENÎ VE KLASİK
TARZDAKİ ŞİİRLERİ
A POET FROM ERZURUM: ŞEYH ZİYÂEDDİN TAŞKESENÎ AND HIS
CLASSICAL STYLE POETRY

LOKMAN TAŞKESENLİOĞLU

Öz

Divan şiiri, özellikle 19.yüzyılda Osmanlı coğrafyasındaki tüm bölgelerde kalem ehli arasında oldukça yayılmış; saray edebiyatı tanımının aksine devlet memurları, ordu mensupları, medrese ve tarikat erbabı gibi toplumun okumuş kesiminin önemli bir kısmını etkilemiştir. Tezkirelerde ve edebiyat tarihlerinde bu asırdaki şairlerin sayı olarak tüm zamanlardan fazla olması, bu kuvvetli geleneğin son yüzyıla büyük bir birikim ile girdiğini göstermektedir.

Özellikle tarikatlar, dinî ve tasavvufî misyonlarının yanında edebî faaliyetlerin merkezlerinden biri olarak da mevcudiyetlerini sürdürmüştür. Halvetilik, Nakşibendilik gibi yaygın tarikatlar aynı zamanda Anadolu'nun en uzak bölgelerinde dahi divan şiiri geleneğini yaşatmış, şairlerin yetiştiği birer kuruma dönüşmüştür.

Bu çalışmada 19. yüzyılda Erzurum ve çevresinde tasavvufî kimliği ile şöhret bulmuş Şeyh Ziyâeddin Taşkesenî'nin hayatı ele alınmış; bir mecmuada tespit edilen klasik tarzdaki şiirleri Latin harflerine aktararak metinler şekil, muhteva, dil ve üslup bakımından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Böylece mutasavvıf bir şahsiyet olmakla birlikte gazellerini tamamen klasik şiir geleneği çerçevesinde kaleme alan Ziyâeddin Taşkesenî'nin edebî kişiliği ve şiirleri de edebiyat dünyasına tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Ziyâeddin Taşkesenî, Erzurum, Klasik Şiir, Gazel, Nakşî-Hâlidî, 19. yüzyıl.

Abstract

Divan poetry spread considerably among the writing experts, especially in all the regions of the Ottoman geography in the 19th century; contrary to the definition of palace literature, it affected a significant part of the educated section of the society such as civil servants, members of the army, madrasa and religious order experts. The fact that the number of poets in this century in the tezkires and in the sources of literary is more than ever; history shows that this strong tradition entered into the last century with a great accumulation.

In particular, religious orders continued to exist as one of the centers of literary activities besides their religious and mystical missions. At the same time, widespread religious orders such as Halvetism and Naqshbandi sustained the tradition of divan poetry even in the farthest regions of Anatolia, and became an institution where the poets trained.

In this study, the life of Şeyh Ziyâeddin Taşkesenî, who became famous with his mystic identity in Erzurum and its surroundings in the 19th century, was discussed; his poems of the classical style detected in a magazine were studied in detail in terms of form, content, language and style by transferring them to Latin letters. Thus, the literary personality and poems of Ziyâeddin Taşkesenî, who had a sufistic personality and committed his gazels to paper completely in the frame of classical poetry tradition, will also be introduced to the world of literature.

Key Words: Şeyh Ziyâeddin Taşkesenî, Erzurum, Classical Poetry, Gazel, Nakşî-Hâlidî, 19th century.

Giriş

Tasavvuf düşüncesinin Türkler arasında İslamiyet'in kabul edilmesinden itibaren yayıldığı bilinmektedir. İstanbul gibi büyük merkezlerden en ücra taşra kasabalarına kadar Anadolu'nun hemen hiçbir yerinde bir ilim ve tasavvuf ocağı mevcut olmayan yer yok gibidir. Medreseler, tekke, dergâh ve mescitler hem dinî hem ilmî hem de tasavvufî anlamda bulunduğu bölgeyi şekillendirmiş dinî ve gündelik hayatın merkezleri haline gelmiştir.

Özellikle tarikatların öncülüğünde oluşan Anadolu medeniyetinin her unsurunda tasavvufun izleri mevcuttur. Osmanlı devletinde beyliğin kuruluşundan en kudretli zamanlarına, duraklamasından son dönemlerine kadar daima varlık gösteren, devlet ile çoğunlukla yakın ilişki içinde olan tarikatlar, Anadolu'nun Türkleşmesinden millî mücadeleye kadar hemen her aşamada etkili bir güç olmuştur. Ayrıca bu tarikatlar, dinî hayatı şekillendirdikleri kadar edebî camiada da etkili olmuşlar; kendi ekollerini geliştirmiş, tarikat önderleri şeyhliğin yanında şairlik ile de hasta gönülleri okşamayı, kapalı gözleri açmayı bilmişlerdir.

Bektâşiyye, Mevleviyye, Bayramiyye, Rifâiyye, Zeyniyye, Kadiriyye, Sâdiyye, Halvetiyye, Bedeviyye (Öngören 2015: 61) gibi birbirinden önemli ve yaygın bu tarikatlar içinde Nakşibendiyye'nin özel bir yeri mevcuttur. Adını 14. yüzyılda Buhara şehrinde yaşamış olan Bahaeddin Nakşibend'den alan Nakşibendilik, 15. yüzyıldan itibaren Anadolu'da yayılmaya başlamış, alt kollarıyla birlikte Türkler arasında en çok yayılan ve bugüne kadar ulaşan tarikatlardan biri haline gelmiştir. Ahrariler, Kâsâniyye, Urmeviyye, Müceddidiyye ve Hâlidîyye kollarına ayrılarak gelişimini ve yayılmasını sürdüren tarikat, Anadolu'dan İran'a; Şam ve Bağdat'tan Özbekistan'a kadar pek çok bölgeye kadar ulaşmıştır (Algar 2006: 336-341).

Hâlidîyye kolu özellikle doğu vilayetlerinde Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî (ö. 1893), Seyyid Taha Hakkarî (ö. 1853), Muhammed Küfrevî (ö. 1898), Alvarlı Muhammed Lütfî (ö. 1956), Sıbgatullah Arvasî (ö. 1870), Abdurrahman Tâgî (ö. 1886), Abdullah Mekkî Erzincanî (ö. 1894), İsmail Şirvânî (ö. 1853), Hâlid Cezerî (ö. 1839) ve Ahmed Taşkesenî (ö. 1909) gibi şahsiyetlerle (Tosun 2015: 651-656) varlık göstermiştir. Aynı zamanda bu mutasavvıfların önemli bir kısmı, ilim ve irfan bakımından halkı eğitmelerinin yanı sıra savaş dönemlerinde müritleriyle cepheye bulunmuş, bizzat millî mücadeleye destek vermişlerdir.

Nakşî-Hâlidî tarikatı içinde ilmine büyük saygı gösterilen, devletin zor zamanlarında müritleriyle cepheye koşan, sûfî ve ilmî kimliğinin yanında şairlik vasfı da taşıyan bir diğer şahsiyet de Ziyâeddin Taşkesenî'dir.

1. Ziyâeddin Taşkesenî'nin Hayatı

Hukukçu şair Ahmet Tevhit Ulusoy'un bir şiirinde:

*Taşkesenlizâde Şeyh İbrahim
Babası Ahmet'ten görmüştü talim
Şeyh Ziyaeddin gibi bir âlim
Gelmedi cihana güzel Erzurum*

ifadeleri ile bahsettiği (Kasır 1997: 54) Şeyh Ziyâeddin Taşkesenî, Bingöl’de ve Erzurum’un farklı bölgelerinde irşat faaliyetleri yürütmüş, köklü bir aileye mensup (Aras 2007: 199) olarak 1878’de Bingöl’ün Karlıova ilçesi Hacılar köyünde dünyaya gelmiştir (Taşkesenligil 2011: 148). Babası bölgenin önemli tasavvufî şahsiyetlerinden olan, hatta bu yönüyle Sultan II. Abdülhamit’in taltifine mazhar olmuş Şeyh Ahmed Efendi’dir (Evlialar Ansiklopedisi 1993: 444-445). Küçük yaşta ailesi ile birlikte Erzurum’a gelen Ziyâeddin Taşkesenî, Erzurum Caferiye Medresesi’nde başladığı tahsil hayatında kısa zamanda çok iyi derecede Arapça ve Farsça öğrenmiş, henüz on yedi yaşında iken icâzet almış ve aynı zamanda hocası olan Şeyh Ahmed Efendi tarafından müderrislikle görevlendirilmiştir. Genç yaşta olmasına rağmen Erzurum ve çevresindeki ulemâ arasında ilmi ile büyük üne kavuşmuş, yirmi beş yaşında kendisine irşat izni verilmiştir (Taşkesenligil 2011: 148). Mantık ve nahiv ilimlerinde medreselerde okutulan bazı kitapların zor anlaşılabilir yerlerinde haşiye olarak yazdığı şerhleri, ilminin şöhretini ziyadesiyle artırmıştır (Doğu Anadolu Evliyalrı 2004: 323).

1914’de kadar Erzurum’da irşat faaliyetlerine devam eden Şeyh Ziyâeddin Taşkesenî, 1. Dünya Savaşı’nın çıkmasının ardından çok sayıda müridi ile birlikte Rus Cephesi’ne yönelmiş, Sarıkamış Harekâtı’na gönüllü olarak katılmıştır. Fakat bir müddet sonra ciddi şekilde rahatsızlanarak Erzurum’a dönmek zorunda kalmış, 19 Aralık 1914’te 36 yaşında iken vefat etmiştir (Taşkesenligil 2002: 61). Kabri bugün Erzurum’da Taşkesenli Cami’nin haziresinde babası Şeyh Ahmed Efendi’nin türbesinin ve ailenin diğer mensuplarının kabirlerinin bulunduğu mezarlıktadır.

Şeyh Ziyâeddin Taşkesenî’nin kabri – Erzurum

2. Edebî Kişiliği ve Tespit Edilen Şiirlerin Tahlili

Kaynaklarda genellikle örnek birkaç şiiri verilen ve şairlik kimliği üzerinde durulmayan Şeyh Ziyâeddin Taşkesenî'nin, mutasavvıf olmasına rağmen tespit edilen şiirleri incelediğinde tasavvuf konusunu işlemediği, klasik bir şair olarak divan şiiri geleneği çerçevesinde aruz ölçüsü ile eserler kaleme aldığı görülmektedir. Şair tezkirelerinde hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamayan şair, bu yönüyle bölgenin literatürüne kazandırılması gereken bir şahsiyet olarak görülmektedir.

Tespit edilen şiirlerde babası Şeyh Ahmed Efendi'ye hitaben yazdığı bir manzumesi hariç tamamında klasik aşk-âşık-sevgili kavramlarını işleyen şairin, divan edebiyatı çerçevesinde bir üslup geliştirdiği söylenebilir. Pek çok beyitte ele aldığı aşk temasını özellikle sevgili çevresinde kurmuş, âşığın onun için her türlü varını feda etmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Öyle ki sevgili için bir can değil binlerce can dahi feda edilebilir:

*‘Aşıka minnet degil cān kıldığın cāna fedā
Sen gibi biñler Ziyā ol şems-i cānāna fedā (G.1/1)*

Hatta şaire göre âşık, kanının sevgilinin yoluna akmasından, ömrünün onun uğruna heba olmasından son derece memnundur. Sevgilisi olmadan hiçbir mutluluğu tadamayacağını, sevgili ile geçirilecek tek bir ana, binlerce yıllık ömrü feda edebileceğini ifade etmektedir:

*Rāzıyım ben kanımıñ akmasına yār eliyle
‘Ömrümüñ bākīsini istemem ta vaqt-i diger (G.3/7)
İstemem sensiz sürürü neylerim sensiz hayāt
Biñ sene sensiz ‘ömür sen ile bir āna fedā (G.1/10)*

Bu söyleyiş güzelliğinin klasik şiirin Fuzûlî, Muhibbî gibi önemli şairlerinde de görüldüğü göz önünde bulundurulduğunda Şeyh Ziyâeddin Taşkesenî'nin geleneği devam ettiren şairlerden biri olduğu söylenebilir:

*Çeşm-i âlem cümle nûrundan münevverdür senün
Olsa bin cānum idem yolunda ser-cümle fedā*

Muhibbî G.26/3 (Ak 1987: 48)

*Cānumın cevheri ol la’l-i güher-bâra fedā
Ömrümün hâsılı ol şîve-i reftâra fedā*

Fuzûlî G.3/1 (Parlatır 2014: 184)

*Eşheb-i nâz ile cevlanına kurbân olayım
Şâh-ı vâran-ı cihân öyle tek ü tâze fedā*

Mezâkî G.6/2 (Mermer 1991: 284)

Âşık, sevgili uğruna verilen candan o kadar büyük bir haz duymaktadır ki, onun canını tekrar tekrar alabilmesini dilemektedir:

*Tekrâr 'acep alır mı 'ömrüm
Estağfirullâh gelirse şabrum (M.1/2)*

Kendisini bu yolda feda etmeyenlerin ise aşkın tadını bilmediklerini, bu nedenle âşğın kendisinden bu kadar nasıl geçebileceğini anlayamayacağını ifade etmektedir:

*Dadmamış naḥl-ı ḥayâtüñ meyvesiñ ol kimse kim
Kılmamış kendisini bir şūḥ-ı mestāna fedā (G.1/5)*

Aşk elinden düştüğü perişan hâli, başına nelerin geldiğini, gece ve gündüzünün acı ve dert ile geçtiğini diğer divan şairleri gibi anlatmıştır:

*Şūḥuma ben yār olalı başıma geldi neler
Gecem hep āh u fiğān gündüzüm dertile geçer (G.3/1)*

Gece ve gündüzleri dolduran bu ah ve fiğanlar ise maalesef sevgiliye tesir etmemekte, onun merhametsiz kalbini etkilememektedir:

*Şanardım 'āşıküñ āhu saña te'sir eder elbet
Meger āḥāt u ḥālātı seniñ 'ayn-ı kıvāmiñdir (G.2/8)*

Çaresiz şair ise bu konuda sabah rüzgârına seslenmekte; sevgilinin kapısına giderek onun uykusundan uyanmasını beklemesini, daha sonra da ona yalvararak kendi durumunu, aşkıdan düştüğü perişan hali anlatmasını divan şiirinin yaygın mazmunlarından birini başarılı bir şekilde kullanarak istemektedir:

*Ey şabā tevciḥ eyle maḥmiliñ cān iline
Bi'l-vekāle bābına git kıl ṭavāf zeyline
Bekle elbetde uyanır ḥāb-ı nāzdan ol perī
Kapanıp ayağına ver 'arziḥālim eline (G.4/1-2)*

Bu hususta diğer beyitlerde de saki ve mutrip mazmunlarından faydalanan şair; elde bâde, dilde nâme sevgiliye can vermekten iftihar duyduğunu belirtmektedir:

*Dayandı 'arşa efgānım yetiş ey sākī feryāda
Ki ḥayli bir zamān oldu dil-i şeydā bu feḥvāda (G.5/1)
Getir ey sākī bir bâde elin al sâzı ey muṭrib
Ki nāy u meyle cān vermek bu demde iftiḥār oldı (G.6/3)*

Âşık, aşkıdan ötürü o kadar perişan bir hâldedir ki eğer sevgili onu mutlu etmezse bütün âlemin kendinin gözyaşlarıyla oluşan sele kapılacaktır. Şair güzel bir mübalağa ile sevgiliye durumunu anlatmaktadır:

*Mülk-i 'ālem intizām etmek dilerseñ şādī kıl
Gönlümü yoksa olur garķ āb-ı çeşmim seyline (G.4/4)*

Sevgilinin güzelliği aşğın aklına geldikçe bu perişanlık artar, bir hasta gibi titremeler baş gösterir. Sevgilinin saçları bir mızrak gibi aşğın kalbine saplanmışır:

*Hātırā şekl ü sīmāsi yād olup lerze tutar
Şahnıp gīsüleri ucları kalbimi deler (G.3/2)*

Fakat âşık, sevgili için çektiği bütün bu eziyetlerden oldukça memnundur. Çünkü bu hastalığın, sıkıntının yine tek çaresi ondadır. Onun bazen tek bir bakışı, bazen de tek bir selamı bütün dertlerin devasını bilen Hz. Lokman gibi binlerce mütehasıs tabibin vereceği şifadan daha üstün görülmektedir:

*Bir nazarla meyyiti ihyā eder ol nāzenīn
Biñ dāne hāzık-ı tabīb bir tek bu Loķmān 'a fedā (G.1/2)
Şahn ey serv-i nevrestim 'alīle bir selām eyle
Şifā-yı şadrıma kāfī seniñ bir tek selāmıñdır (G.2/4)
Beni mest ü perīşān eyleyen nāzik hīrāmıñdır
Dil-i pūr-zārımı talķif eden şūrīn kelāmıñdır (G.2/1)*

Sevgilinin güzellik unsurlarını klasik şairler gibi tek tek ele alan Ziyâeddin Taşkesenî; onun dudaklarının baldan, sözünün şekerden tatlı; sinesinin hayat suyu gibi can verici özellikte olduğunu ifade etmiştir:

*Lebleri baldan daħi sözü şekerden tatlıdır
Nice biñ meyhāne olsun l 'al-i hūbāna fedā (G.1/4)
Sīnesi sīne degil ser-çeşme-i āb-ı hayāt
Kim imiş olmaz 'acep bu āb-ı hayvāna fedā (G.1/3)*

Şaire göre sevgili, o kadar güzeldir ki ay, sevgiliyi görse kıskançlıktan ve utancından yüzüne perde çekecektir. Güneş ise gökyüzünü onun hayaliyle aydınlık kıldığı için nazik sevgilinin tenezzüllüne dahi layık değildir:

*Hüsünü görse bedir rüz-ı sürürda dilberīñ
Utanır şerm u hayādan yüzüne perde çeker (G.3/8)
Tenezzül rütbe-i hūrşide itme nāzenīnim kim
Hayālīñle müzeyyen 'arş dil-i 'alī maķāmıñdır (G.2/7)*

Bununla birlikte güzellik unsurlarını can alıcı boyutuyla da ele alan şair, akılları baştan alan perişan saçlarının bir bela tuzağı, gözlerinin fitne kaynağı, çenesinin elemin mevkisi, kaşlarının cefa mızrağı, kirpiğinin Kacar kılıcı, boyunun kıyametin ta kendisi olduğunu da belirtmiştir:

*Perçemi bend-i belâ zülûfleri bir kayd-ı ezâ
 Kaşları tîğ-i cefâ, kirpigi tîr-i Kaçar
 Kâmeti 'ayn-ı kıyâmet zekânı çâh-i elem
 Gâzmesi tîğ-i 'alî gözleri hep fitne-i şer (G.3/3-4)
 Perçemiñ aldı serverim pek perîşân eyledi
 Her sürûrum olsun ol zülf-i perîşâna fedâ (G.1/9)*

Şair, çaresizce düştüğü bu şaşkınlık ve suskunluk halinde sevgiliden bir lütf istemekte, tek şifa kaynağı o olduğu için başka bir imdat arayamayacağını belirtmektedir:

*Kerem kıl bu Ziyâ-yı bî-nevâya bir lutf eyle
 Ger seniñ derdine dermân 'acep kim gelsin imdâda (G.5/11)
 Kerem kıl bu ten-i süzânıma bir merhamet eyle
 Yeter oldı düşürdüñ 'aqlımı şaşkın bu gavgâda (G.5/3)
 Şaşırdım yolumu bilmem lutfeyle nigârım kim
 Esîr ü teşneyim tatlı lebinden şun bize bâde (G.5/5)*

İstedığı lütf ise klasik şiir geleneği çerçevesinde olduğu gibi sevgilinin kulu olmak, onun için kanını dökmek, hatta sevgilinin kollarında can vermektir:

*Şalın ey nâzeninim gel beni kırma bu gülşende
 Şarayım kolumu boynan beni öldür o eşnâda (G.5/10)
 Gel merhamete ey pâdişâhım
 Farz eyle ki kul-ı bî-günâhım (M.1/6)
 Rağm eyle kurbânıñ ola cânım
 Fermân buyur dökülsün kânım (M.1/16)*

Bu isteğinin gerçekleşmemesi, sevgilinin ona yüz vermemesi konusunda serzenişte bulunmuş, bu arzının neden kabul görmediğini açıkça sormuştur:

*Bu kadar nâziñ geçer cân u dil-i dîvâneme
 Ne 'aceb geçmez niyâzım zülfüñ bir tek teline (G.4/5)
 Seniñ çeşmiñ degil mi bu kadar halkı helâk eyler
 'Acep niye bizi mağkûm kılarısn sen bu da 'vâda (G.5/7)*

Bu konuda ise suçu rakibe atarak sevgilinin onun yalanlarına kandığını söylemiş ve bu durumdan şikâyetçi olmuştur:

*Pejmürde kaldı beni firîbiñ
 İğvâsına uyduñ rakîbiñ (M.1/19)*

Fakat şair, her şeye rağmen sevgilinin bütün kötülüklerden uzak kalması ve ömrünün uzun olması için Allah'a dua etmiştir:

*Uzun kıl ömrünü yâ Rab muşibetden maşûn eyle
Hayât-ı 'âleme râhat likâsı ğamgüsâr oldu (G.6/12)*

Ziyâeddin Taşkesenî bir şiirini ise uzun bir irşat seyahatinden dönen babası Şeyh Ahmed Taşkesenî'nin dönüşü için söylemiş; onu sözünün güzelliğinden ötürü bülbüle, devletinden ötürü hüdhüde benzeterek gelişini en büyük bayram olarak gördüğünü dile getirmiştir:

*Merhabâ ey bülbül-i şahn-ı şafâ hoş geldiñiz
Hüdhüd-i kâfile-i şıdk u vefâ hoş geldiñiz
İd-i ekberdir kudümüñ kademeñ kurbân olam
Hacc-ı ekberdir tavâfiñ merhabâ hoş geldiñiz (G.8/1-2)*

Şeyh Ziyâeddin Taşkesenî'nin gazel (1. 2. 3. 4. 5. 6. ve 8.) ve mesnevi (7.) nazım şekilleri kullanarak oluşturduğu tespit edilen şiirlerin tamamı aruz ölçüsü ile kaleme alınmıştır. Yer yer aruz kusurlarına rastlanan şiirlerde fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün (G. 1, 3, 4, 8), mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün (G. 2, 5, 6) ve mef'ülü mefâ'ilün fe'ülün (M. 7) kalıpları kullanılmıştır. Günümüz şiir anlayışından çok daha karmaşık bir adlandırma ve sınıflandırma sistemi olan klasik edebiyatımızın ahenk unsurlarından (Saraç 2013: 263) kafiye ve rediften başarılı bir şekilde yararlanan şair sadece ridf harfinin bulunduğu mürdef kafiyenin ve sadece revî harfinin bulunduğu mücerred kafiyenin güzel örneklerini vermiştir:

*Beni mest ü perîşân eyleyen nâzik hîrâmiñdir
Dil-i pür-zârımı talîf eden şîrîn kelâmiñdir (G.2/1)
Bugün yâri yaman gördüm gönül pek bî-karâr oldu
Tutuşdı âteş-i âhum bütün hep târumâr oldu (G.6/1)
Şühuma ben yâr olalı başıma geldi neler
Gecem hep âh u fiğân gündüzüm dertile geçer (G.3/1)
Ey şabâ tevcîh eyle mahmiliñ cân iline
Bi'l-vekâle bâbına git kıl tavâf zeyline (G.4/1)*

Şairin söyleyiş güzelliğini kuvvetlendirmek için gerek kelime gerekse ek olarak rediften de yararlandığı söylenebilir:

*Merhabâ ey bülbül-i şahn-ı şafâ hoş geldiñiz
Hüdhüd-i kâfile-i şıdk u vefâ hoş geldiñiz (G.8/1)
'Âşıkâ minnet degil cân kıldığıñ cânâ fedâ
Sen gibi biñler Ziyâ ol şems-i cânâna fedâ (G.1/1)*

3. Tespit Edilen Yazmanın Özellikleri

Erzurum'da faaliyet gösteren Taşkesenli Kültür Eğitim ve Dayanışma Vakfı kütüphanesinde bulunan eser, vakıf yöneticilerinden İbrahim Taşkesenligil vasıtasıyla temin edilmiştir. Herhangi bir kütüphane kaydına rastlanmayan, 10x14,5 ebadında olan

yazma 81 varaktan ibarettir. Sarı ve çizgili kağıdın kullanıldığı eserde yer yer okumayı güçleştirecek su izleri ve silinmeler vardır. Sonradan eklemelerin yapıldığı ve ciltletildiği anlaşılan eserin kapağında Latin harfleri ile “Muhtelif Gazel Defteri” ibaresi yer almaktadır. 1a sayfasında “muharriri” olarak “İhsan Hayri bin Muhammed Hayri” ifadesi ile müntensih bilgisi verilmiş, “muhteviyat” başlığı ile “Risâle-i Hâlidîyye Tercümesi ve Gazeliyât-ı Müntehabât” açıklaması yapılmıştır. “1340 sene-yi rumiyye” tarihi belirtilen eserde en arkada eserin içindeki metinlerin başlıklarını içeren bir dizin de mevcuttur. Her sayfada 16-18 arası satırın bulunduğu eserin 6b-27a sayfalarındaki “Tercüme-i Risâle-i Hâlidîyye” kısmı hariç tamamı nazım parçalardan oluşmaktadır. Yunus Emre, Sâdî, Mevlânâ, Niyâzî-i Mısırî, Fuzûlî, Şeyh Gâlib, Leylâ Hanım, Vâsıf, Bayburtlu Zihni, Şem’î, Nigârî, Neccarzâde Rızâ, Âsım, Hayrî, Seyrânî, Rûhî, Muhlîs gibi klasik edebiyat ve halk edebiyatının müstesna isimlerine ait şiirlerden örnekler mevcuttur. Ayrıca Emrah, İbrahim Hakkı, Hâzık Efendi ve Kitapçızâde gibi Erzurumlu diğer şairlerin şiirlerinden seçmeler de yapılmıştır.

Çalışmaya konu edinilen Şeyh Ziyâeddin Taşkesenî’nin şiirleri ise eserde 28b-29a, 33a-33b, 48b-49a, 53b, 58b-59a, 70b-71a sayfalarında bulunmaktadır.

4. Şiirler

28b

1. Cenâb-ı Hâce Ziyâe’-d-dîn Taşkesânî Kâddesallâhu Te’âla ‘Aleyh

(fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilâtün fâ ‘ilün)

‘Âşıka minnet degil cân kıldığın cânâna fedâ

Sen gibi biñler Ziyâ ol şems-i cânâna fedâ

Bir nazarla meyyiti ihyâ eder ol nâzenin

Biñ dâne hâzık-ı tabîb bir tek bu Loğmân’a fedâ

Sînesi sîne degil ser-çeşme-i âb-ı hayât

Kim imiş olmaz ‘acep bu âb-ı hayvâna fedâ

Lebleri baldan dañı sözü şekerden tatlıdır

Nice biñ meyhâne olsun l’al-i hûbâna fedâ

Dadmamış nañl-ı hayâtın meyvesiñ ol kimse kim

Kılmamış kendisini bir şüh-ı mestâna fedâ

‘Âleme billâh degişmem bir ‘inâyet-i yârdan

Var ile yoğum bütün olsun bu ihsâna fedâ

Bir gözüm görmüş seni yaşdan henüz açılmadı

Bir daha görse olur çâhı zenehdâna fedâ

29a Hâl-i ruhsârın gören bir göz eger geçse ele

Va’dim olsun hem öperim hem öleyim aña fedâ

Perçemiñ aldı serverim pek perîşân eyledi

Her sürûrum olsun ol zülf-i perîşâna fedâ

İstemem sensiz sürûru neylerim sensiz hayât

Biñ sene sensiz ‘ömür sen ile bir âna fedâ

Öldüğümde gel nigârım sîneme mihmânlığa

Refk eyle ol cânımı kıl hüsni mihmâna fedâ

33a

2. Güfte-i Şeyh Muhammed Ziyâe'd-dîn Taşkesâni Kıddise Sirrehü'l-Âlî

(mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün)
 Beni mest ü perişân eyleyen nâzik hîrâmıdır
 Dil-i pür-zârımı taltîf eden şîrîn kelâmıdır
 Zerimiz gamze-i çeşmest-i hayyım bir emânım yok
 Saña geldim emâna ben eger katlim merâmıdır

33b

Hünermendsiñ rıkyı ur cihâna varsa hayrâtıñ
 Bu 'abd-ı kemter-i 'âciz hemân pâ-bend-i kâmiñdir
 Şalın ey serv-i nevrestim 'alîle bir selâm eyle
 Şifâ-yı şadrıma kâfi seniñ bir tek selâmıdır
 Göñülden şüh-ı dildârım çıkarma bende-i câker
 Cefâ-yı miñnet-i 'aşkıñ çeken ancak melâmıdır
 Muqaffâ sîneme maţbû' uzunca kışşa-i 'aşkıñ
 Müsecca 'bâlâsında yazılan ser-levha nâmıdır
 Tenezzül rütbe-i hürşide etme nâzeninim kim
 Hayâliñle müzeyyen 'arş dil-i 'alî maqâmıdır
 Şanardım 'aşıkıñ âhı saña te'sîr eder elbet
 Meger âhât u hâlâtı seniñ 'ayn-ı kıvâmıdır
 Ziyâ-yı mihrbâna bu dil-i pervâne hâ'ildir
 Nigârım degme yansın kim cezâ-yı intikâmıdır

34a

3. Velehu Ziyâ

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)
 Şühuma ben yâr olalı başıma geldi neler
 Gecem hep âh u figân gündüzüm dertile geçer
 Hâtırâ şekl ü sîmâsı yâd olup lerze tutar
 Şalınıp gîsüleri ucları qalbimi deler
 Perçemi bend-i belâ zülfleri bir kayd-ı eza
 Kaşları tîg-i cefâ kirpigi tîr-i Kacar
 Kâmeti 'ayn-ı kıyâmet zeķanı çâh-ı elem
 Gamzesi tîg-i 'alî gözleri hep fitne-i şer
 Baħr-ı dil coşâ gelip ism-i şerîfiñ zikrile
 'Âşıkı bi-hâb kılar şallanışı vaķt-ı seher
 İçeriden deryâ gibi yaşım akıp gözlere
 Silmedi naķş-ı hevâ-yi sînemi zerre kadar
 Râziyım ben kanımıñ aķmasına yâr eliyle
 'Ömrümün bâķisini istemem ta vaķt-i diger
 Hüsnünü görse bedir rüz-ı sürürda dilberin
 Utanır şerm u hayâdan yüzüne perde çeker
 Şohbeti câna gîdâ nükteleri küt-ı kulüb
 Sâye-i dârü'l-emân tâb-ı Ziyâsından hâzer

49a

4. Cenâb-ı Şeyh Muhammed Ziyâe'd-dîn Taşkesenî Kıddüsü'l- 'Âli

(fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün)
 Ey şabâ tevcîh eyle maħmiliñ cân iline
 Bi'l-vekâle bâbına git kıl tavâf zeyline
 Bekle elbetde uyanır hâb-ı nâzdan ol perî
 Kapanıp ayağına ver 'arzıhâlim eline
 Devr-ı elestden tutuşmuş âteş-i 'aşkıñ göñül
 Yana yana kül edip şavurma fûrkat yeline
 Mülk-i 'âlem intizâm etmek dilersen şâdi kıl
 Göñlümü yoksa olur ğarķ âb-ı çeşmim seyline
 Bu kadar nâziñ geçer cân u dil-i dîvâneme
 Ne 'acep geçmez niyâzım zülfüñ bir tek teline
 Böyle bilseydim göñül vermez idim ruhsârına
 Bu nedendir ermedi 'aqlım anıñ ta' dîline
 Şanma kim gülşen sarâyda şem'e yanar bî-Ziyâ
 Gerçi tenden cân ayırmak pek kolaydır ehline

5. Velehu Kıddesallâhu Te'âlâ Esrârehü'l- 'Aleyh

(mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün)
 Dayandı 'arşa efgânım yetiş ey sâkî feryâda
 Ki hayli bir zamân oldu dil-i şeydâ bu fehvâda
 Beher şâm u seher eyledigim âh u fiğânımdan
 Felekde tâ mülk-i 'âciz yeter kıldım bu şahrâda
 Kerem kıl bu ten-i süzânıma bir merħamet eyle
 Yeter oldı düşürdüñ 'aqlımı şaşkın bu ğavġâda
 Bu ne baht-ı siyâhımdan hicâbda bu kadar ğalman
 Fitne-engîz zülfüñle beni şardıñ bu sevdâda
 Şaşırdım yolumu bilmem lutfeyle nigârım kim
 Esîr ü teşneyim tatlı lebiñden şun bize bâde
 Makâm-ı aħmerden hayâl baña bir naġme ey muṭrib
 Açılısın dîde-i bâtın uyansın dil bu ma' nâda
 Seniñ çeşmiñ degil mi bu kadar halkı helâk eyler
 'Aceb niye bizi maħkûm kılarısın sen bu da' vâda
 Seniñ sahhâr kemân-ı ebrün zamânında olur mu
 Hâyât u râhatı bulsun benî âdem bu dünyâda
 Bir gülşendir rûhumda yetişmiş âb-ı çeşmimle
 'Aceb teşrîf gelmez mi bir gün ol perî-zâda
 Şalın ey nâzenînim gel beni kırma bu gülşende
 Şarayım kolumu boynan beni öldür o esnâda
 Kerem kıl bu Ziyâ-yı bî-nevâya bir lutf eyle
 Ger seniñ derdine dermân 'aceb kim gelsin imdada

49b

54a

6. Cenāb-ı Hāzret-i Şeyh Muḥammed Ziyāe'd-dīn Taşkeseni Kıddise Sırrehü'l- 'Ālī

(mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün)
 Bugün yāri yaman gördüm gönül pek bī-ķarār oldu
 Tıtuşdu āteş-i āhım bütün hep tārūmār oldu
 Geçerdi şüy-ı şahrāya hırāmān nāzik ü servim
 Berāber muṭrib ü sākī cihān faşl-ı bahār oldu
 Getür ey sākī bir bāde elin al sāzı ey muṭrib
 Ki nāy u meyle cān vermek bu demde iftiḥār oldu
 Te'āla aleyh dehi şūḥuñ cemālinde neler varmış
 Cebīninde ķamū āyāt u rıdvān derkenār oldu
 Eger müjgānımı dā'im sabūr ki bābına kılsam
 Getirmem şükrüne tāķat ki yārim ol nigār oldu
 Nazargāh eyleyen 'āşık seniñ çāh-ı zenehdānın
 Ne devlet aldı dārında güzel bir baḥtiyār oldu
 Ne sırdır ol mübārek ḥilķatinde bu dil-ārāmıñ
 Gören rakşa gelip oynar ki fecr intişār oldu
 Yüzünde ḥatem-i ḥüsn için muşaddıķ ḥātem-i ḥālīñ
 Kelām-ı l'al-i ḥandānıñ şarāb-ı ḥoşgüvār oldu
 Seniñ bedr-i ruḥunda bir mühr-i ḥaṭṭ-ı zer vardır
 Meḥekk-i lebime koy kim bilinsin kaç 'ayār oldu
 Güzel zīver-i endāmıñ bizi mest ü ḥarāb kıldı
 Nice 'āşıkı sen urdun bu sevdā reh-i kār oldu
 Şaķın cānān sırr-ı zülfüñ bütün şalıverip gezme
 Ki kıldı 'ālemi pür-lerze hep ḥāşāk ü ḥār oldu
 Uzun kıl ömrünü yā Rab muşibetden maşūn eyle
 Ḥayāt-ı 'āleme rāḥat liķası ğamgüsār oldu
 'Aceb dā'ire-i çeşmiñ göründü gözüme bugün
 كمشكاة فيها المصباح Ziyāsı pāyidār oldu

58b

7. Cenāb-ı Hāzret-i Şeyh Ziyāe'd-dīn Taşkeseni Kıddesallāhu Te'ālā Esrārehü'l- 'Aleyh

(mef'ülü mefā'ilün fe'ülün)
 Hey vāh ki niķābı aldı yārim
 Ol veçe müneyyir ğamgüsārım
 Tekrār 'acep alır mı 'ömrüm
 Estağfirullāh gelirse şabrım
 Meşrebde muḥālefet mi gördü
 Maṭlabda mübāyenet mi gördü
 T'adād eder benî nā-maḥrem
 Yā nāz eder Allahu'ālem
 Ben kemterīn sükkān-ı kūyuñ
 Ben muntazır cemāl-ı rüyuñ
 Gel merḥamete ey pādişāhım
 Farz eyle ki ķul-ı bī-günāhım

- İğfâle inandıñ ‘âlîşânım
 İqbâle dayandıñ nev-civânım
 Her ne ise sezâ-yı luğf-ı ‘âlî
 ان ترضيني بحب hâli
 Dil görmesini diler mezârîñ
 Yâr ölmesini diler humârîñ
 القلب براك في التهاب
 و البدر كراك في احتجاب
 İhsâna liyâkatim mi yokdur
 Fermâna ri‘âyetim mi yokdur
 Asılıp vefâya âşinâyım
 Sevdâ-yı sîmâya mübtelâyım
 Bir hâlimi şor ki pây-i bendim
 Al bendimi bağ ki derd-mendim
 Bîçârelere i‘âne tekdir
 Bîmâra tedavî hem gerekdir
 Bu tarz hele çok devâm eder mi
 Dilber baña bir selâm eder mi
 Rağm eyle kurbânîñ ola cânım
 Fermân buyur dökülsün kânım
- 59a Aşhâb-ı cemâle perde olmaz
 Erbâb-ı kemâle setre olmaz
 Bir rüyâ güzel olur bu tedbîr
 Geçer dilâne düşer bu ta‘mîr
 Pejmürde kıldı beni firîbiñ
 İgvâsına uyduñ raqîbiñ
 Ey mâcerâ-yı ‘aşkıñ güft ü gūyum
 Tenhâca vişâle cüst ü cūyum
 Hâşâ ki eger daha inansam
 Heyhât ki bu da‘vâdan uşlansam
 Zülümât-ı firâka sen Ziyâsın
 Şahrâ-yı sürûra rehnümâsın

70b

8. Güftâr-ı Hâzret-i Şeyh Muhammed Ziyâe’d-din Taşkesânî Kıddise Sırruh

(fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün)
 Merhâbâ ey bülbül-i şahn-ı şafâ hoş geldiñiz
 Hüdhüd-i kâfile-i şıdık u vefâ hoş geldiñiz
 ‘İd-i ekberdir kudümüñ kademeñ kurbân olam
 Hacc-ı ekberdir tavâfiñ merhâbâ hoş geldiñiz
 Gözümün sürmesine hâk-i ni‘âlîñ çekerim
 دس بتعليك جفوني احمدا hoş geldiñiz
 Şoğbet-i şubh-i elestde sen ile hem dem idim
 Kande kaldıñ sâkı-i bezm-i likâ hoş geldiñiz
 Bu leţâfetli hevâda şâgîr u meyle geliş

Meclis-i ‘uşşāka mışbāh-ı hüdā hoş geldiñiz
 Bend-i āgyāra beni kıldıñ giriftār neyleyim
 Bu deme şekvā yakışmaz siz hele hoş geldiñiz
 Āteş-i hicriñ dil-i şeydāmı ger yakmışsa da
 Şimdi olduñ yāreme ‘ayn-ı şifā hoş geldiñiz
 Ey hayālîñ sīneme āteş-i füzündür her zamān
 Sīnemiñ teskīnine bād-ı şabā hoş geldiñiz
 71a Şāhidā ‘uşşāka sensiz bezm-i nūş bī-dār olur
 Lutf eyle bu bezm kıldın pūr-Żiyā hoş geldiñiz

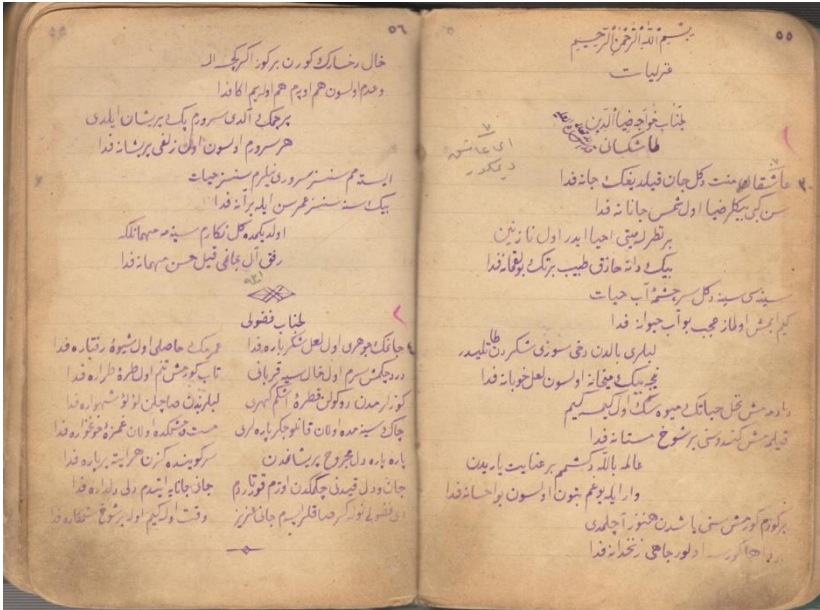
Sonuç

Nakşî-Hâlidî kolu şeyhlerinden Ziyâeddin Taşkesenî, son asrında Osmanlı ilim ve tasavvuf hayatının taşradaki önemli simalarından biridir. Genç yaşta Erzurum ve çevresinde ilmi ve kişiliği ile meşhur olan Şeyh Ziyâeddin Taşkesenî, aynı zamanda Anadolu’daki ilim ve sanat merkezlerinden biri olan Erzurum’da klasik edebiyat çizgisinde şiirler kaleme almış şairlerden biri olarak bilinmektedir. Bir yazmada tespit edilen gazel ve mesnevi nazım şekillerini kullandığı şiirlerinde divan edebiyatı çerçevesindeki aşk-âşık-sevgili kavramlarını işlemiş, klasik şiir anlayışının güzel örneklerini kaleme almıştır. Bu çalışma ile edebî kaynaklarda yer almayan Ziyâeddin Taşkesenî’nin hayatı ele alınmış, tespit edilen şiirleri muhteva ve şekil bakımından incelenerek edebiyat dünyasına kazandırılmaya çalışılmıştır.

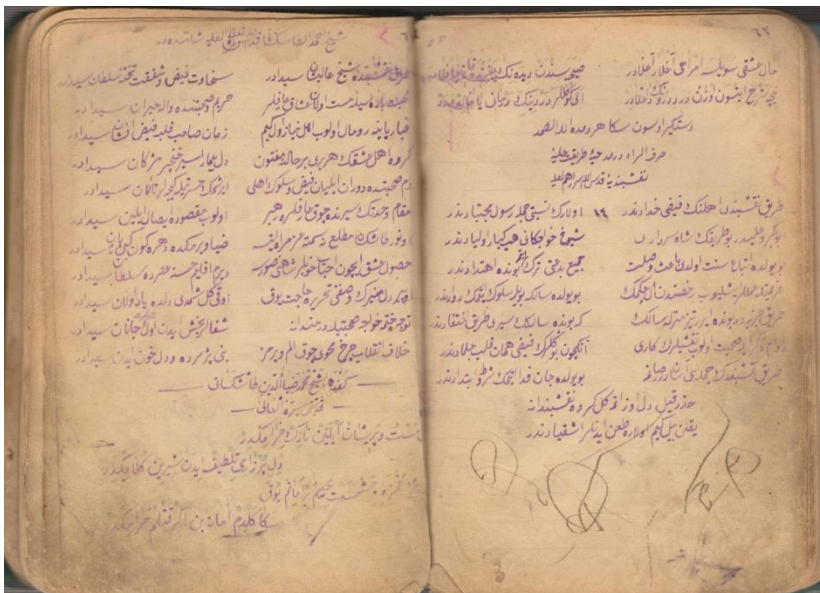
Kaynaklar

- Ak, Coşkun (1987). *Muhibbî Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Algar, Hamit (2006). “Nakşibendiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (XXXII, 335-342). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Apak, İlhan (Ed.). (1993). *Evlialar Ansiklopedisi*. Cilt 11. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.
- Aras, M. Sıtkı (2007). *Erzurum'un Manevi Mimarları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kasır, Hasan Ali (1997). *Erzurum Şiirleri Antolojisi*. Erzurum: Ervak Yayınları.
- Mermer, Ahmet (1991). *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Öngören, Reşat (2015). “Osmanlı Türkiye'sinde Tarikatlar”. Ed. Semih Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür* (ss. 55-94) içinde. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Ören, Mücahit (Ed.). (2004). *Doğu Anadolu Evliaları*. Cilt 1. İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları.
- Parlatır, İsmail (2014). *Fuzulî Türkçe Divan*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Saraç, Yekta (2013). *Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- Taşkesenligil, Fuat (2002). *Silsile-i Âliye'nin Taşkesenli Halkası*. Erzurum: Bakanlar Matbaacılık.
- Taşkesenligil, İbrahim (2011). “Taşkesenli”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (XL,148). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tosun, Necdet (2015). “Nakşibendiyye”. Ed. Semih Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür* (ss. 691-694) içinde. İstanbul: İSAM Yayınları.

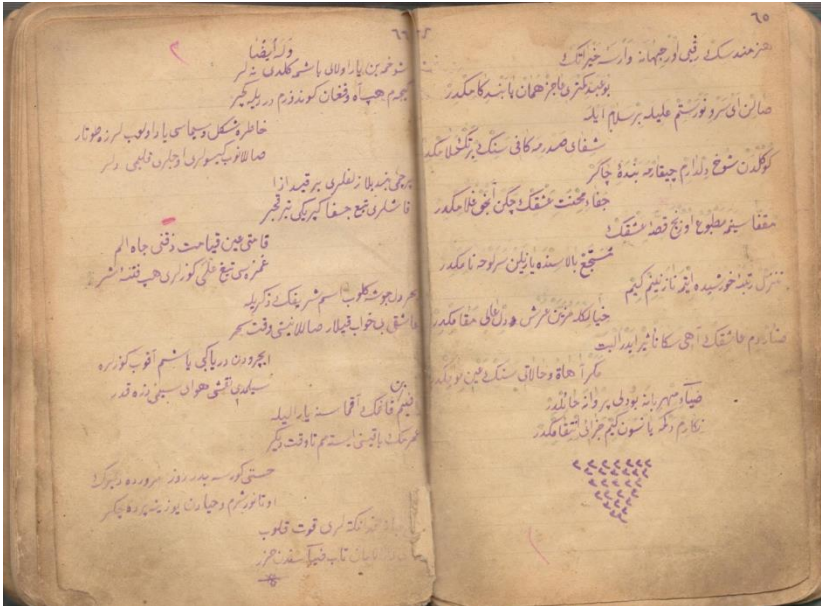
Nüshanın İlgili Sayfaları

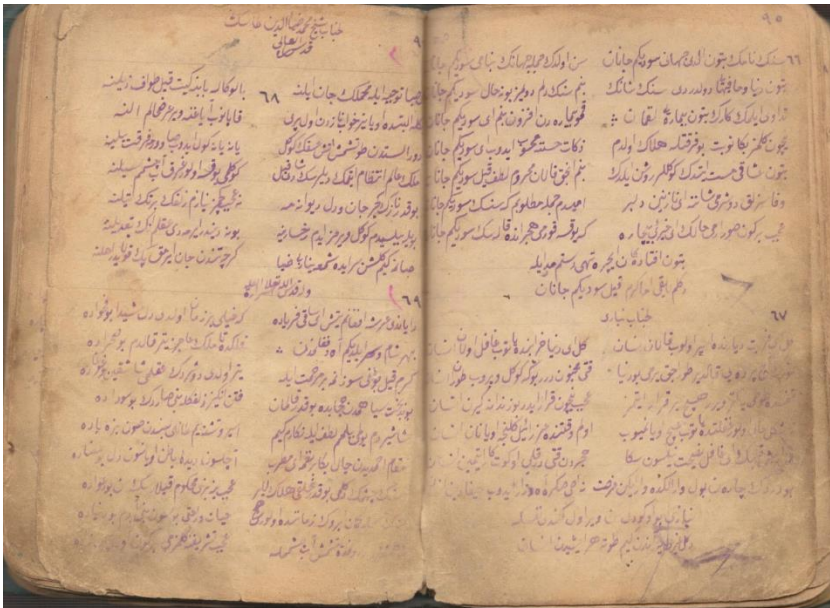
28b – 29a

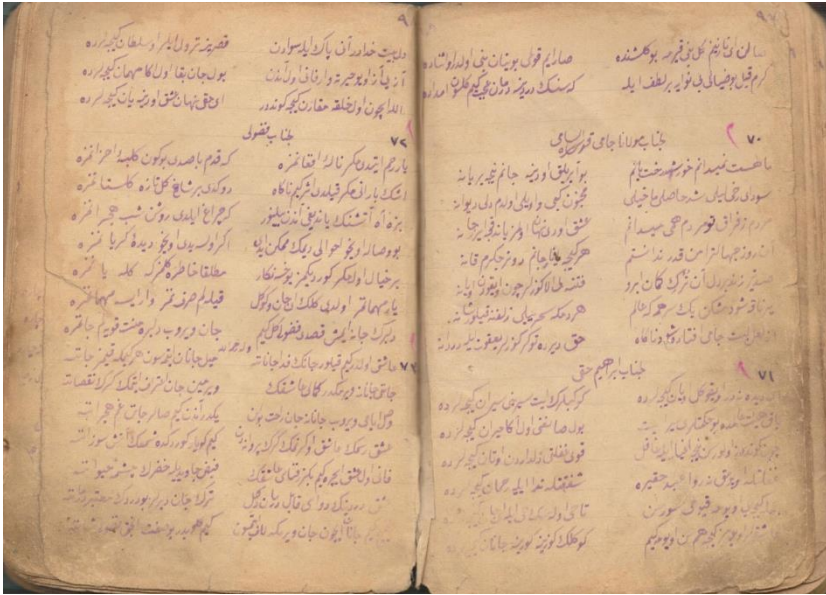
32b – 33a

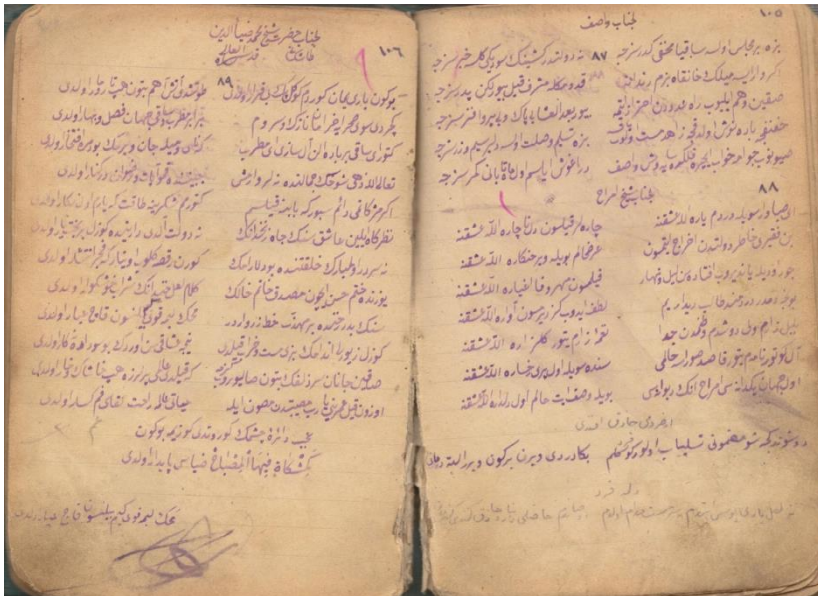
33b – 34a

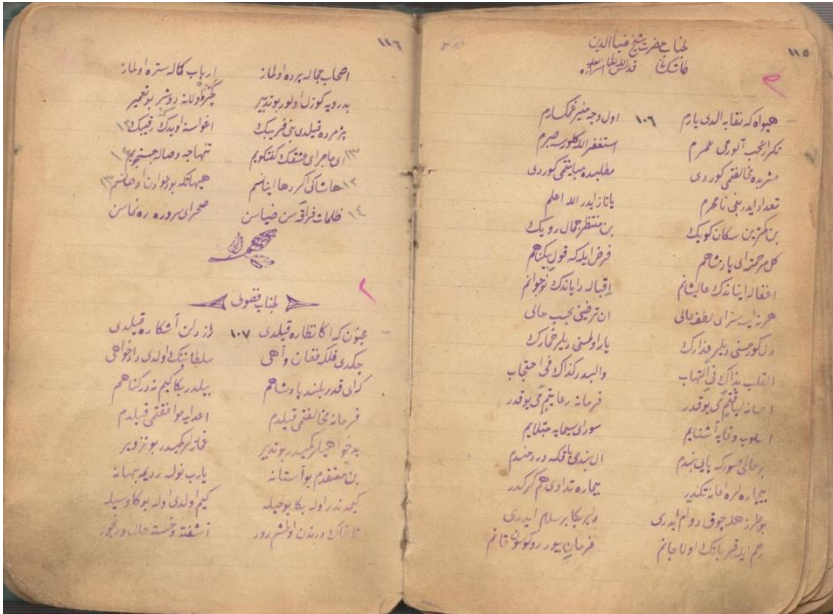
48b – 49a

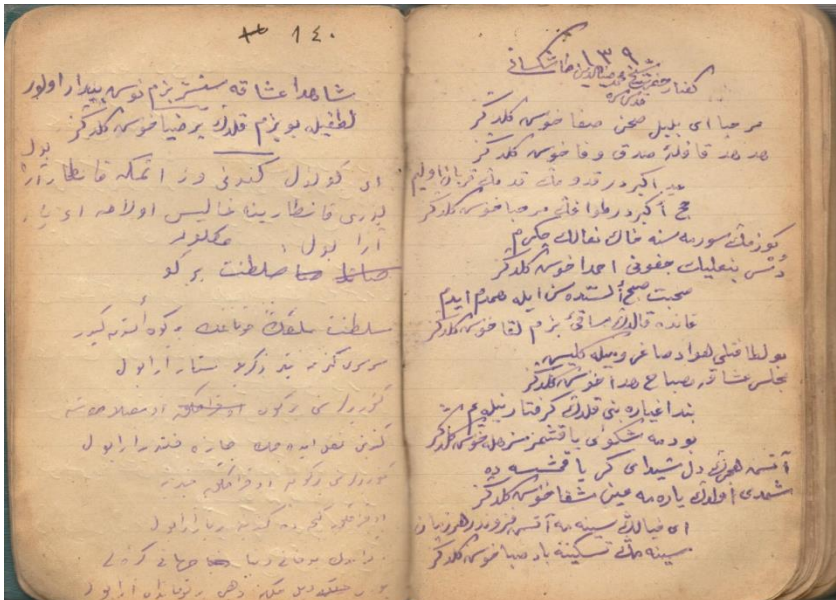
49b – 50a

53b – 54a

58b – 59a

70b – 71a

